

Henszlmann Imre

(1813–1888)

Kiállítás
születésének 200. évfordulója
alkalmából

MTA Művészeti Gyűjtemény
2013. október 15.–2013. december 13.

HENSZLMANN IMRE (1813–1888)
Kiállítás születésének 200. évfordulójára

Magyar Tudományos Akadémia, Művészeti Gyűjtemény
2013. október 15.–2013. december 13.

A kiállításon és a katalógusban szereplő tárgyak rendelkezésre bocsátásáért
köszönetet mondunk a következő intézményeknek:

Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltató Központ, Budapest
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest
Herman Ottó Múzeum, Miskolc
Iparművészeti Múzeum, Budapest
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
Magyar Tudományos Akadémia, Könyvtár és Információs Központ, Budapest
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár
Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár
Szépművészeti Múzeum, Budapest

A műtárgyakat válogatta és a kísérőszövegeket írta:
BUBRYÁK ORSOLYA, ECESEDY ANNA, HAVASI KRISZTINA, KERNY TERÉZIA,
SISA JÓZSEF, SZENTESI EDIT, TÍMÁR ÁRPÁD

Szakmai lektor: SZENTESI EDIT

Az angol részt fordította: STEVE KANE, ECESEDY ÁGNES

A katalógust szerkesztette: BUBRYÁK ORSOLYA

A címlapon:

Henszlmann Imre: A kassai Szent Erzsébet-templom nyugati homlokzata, 1845 körül

© A katalógus szerzői és a fotójogok tulajdonosai
Minden jog fenntartva.

ISBN: 978-615-5133-09-1

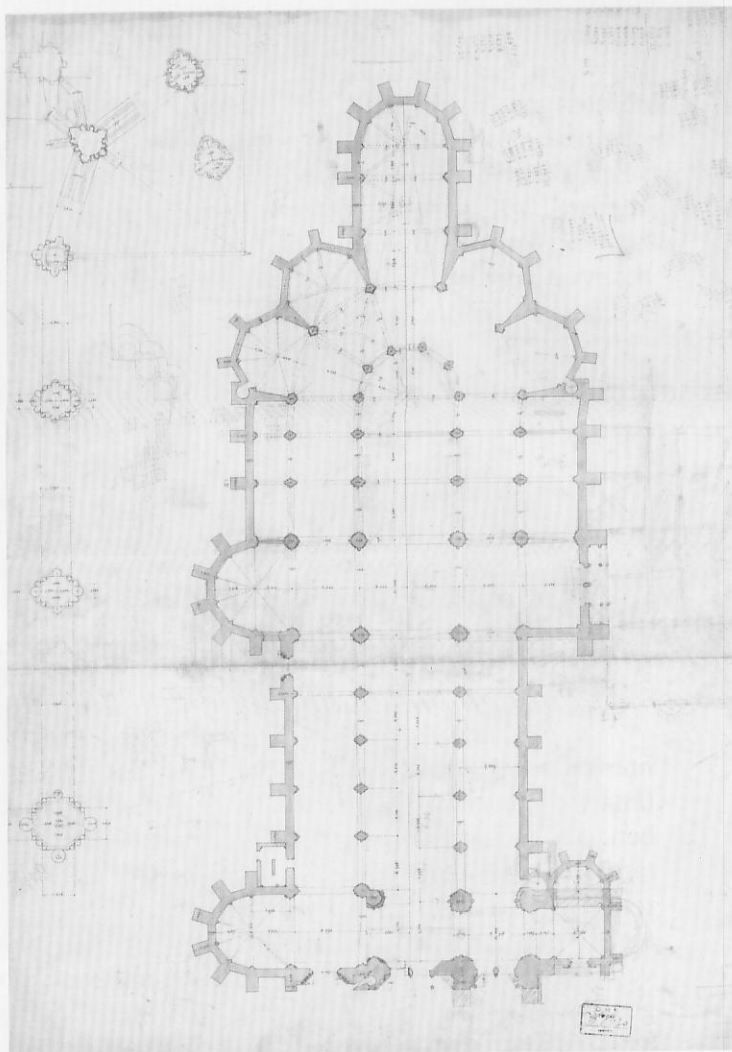
Felelős Kiadó: SISA JÓZSEF,
az MTA BTK Művészettörténeti Intézetének igazgatója

Kiadványterv, nyomdai előkészítés: HODOSI MÁRIA

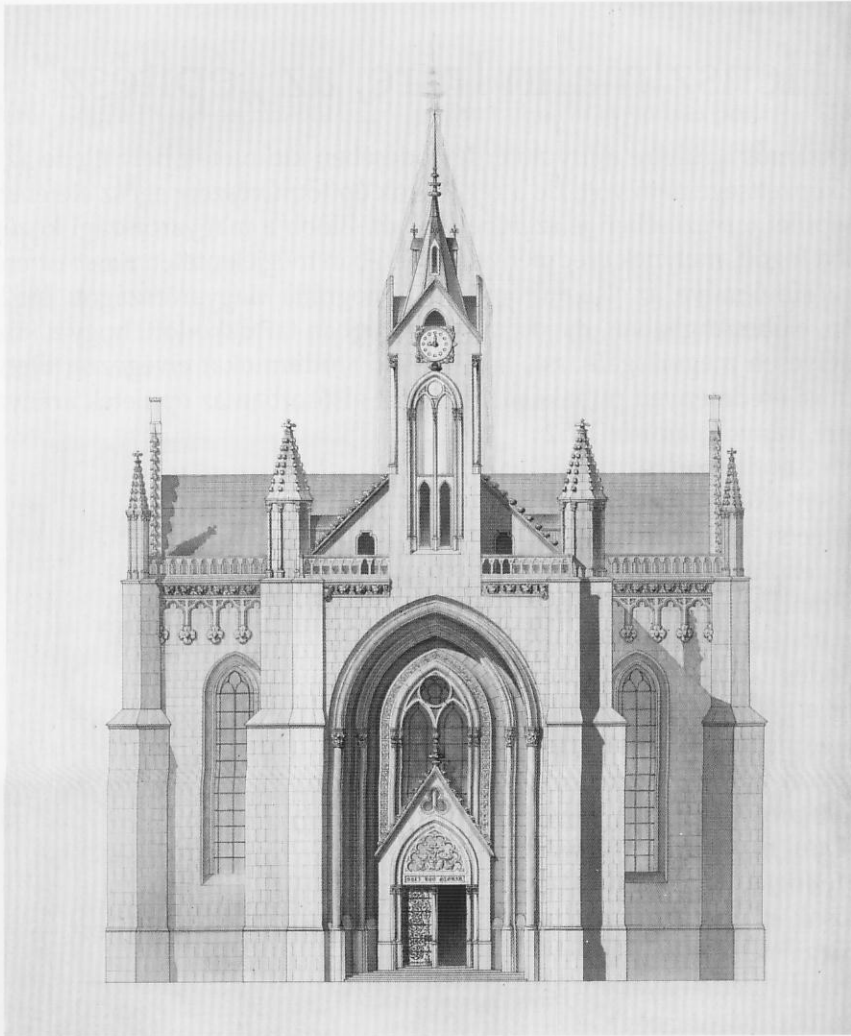
Nyomta: az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme

Henszlmann Imre, az „építész”

Henszlmann számos területre irányuló érdeklődésében kitüntetett hely illette az építészetet. Építészeti szakképzettsége nem volt, de a régi korok építőművészete egész életében foglalkoztatta, sőt, új épület tervezésében is szerepet vállalt. Előbb a magyarországi középkori emlékek kutatásába fogott, melynek eredménye az 1846-ban megjelentetett *Kassa városának ó német stíli templomai* című műve, az első műtörténeti monográfia Magyarországon. 1852 és 1860 között külföldön, előbb Angliában, majd Franciaországban tartózkodott, hogy a középkori emlékeket személyesen megvizsgálhassa, a megfelelő stúdiumokat elvégezze, illetve ezek birtokában kutatási eredményeit publikálja. Figyelme elsősorban az épületek arányaira és szerkesztési elveire irányult, amiről 1852 decemberében Londonban, az angol építészegyletben (Royal Institute of British Architects) tartott előadást. Henszlmann ezután tanulmányai folytatására Franciaországba utazott. A nemzetközi építészettörténeti és -elméleti érdeklődés és kutatás homlokterében ekkor a gótika állt, melynek legfrissebb eredményeit megismerte és alkotó módon magáévá tette, legyen az a romantikus elmélet vagy a Viollet-le-Duc nevével fémjelzett racionalista felfogás. Ugyanakkor a külföldi tudósok az ő nevét és munkásságát is megismerték, ha úgy tetszik, Henszlmann eredményei – leginkább a gótika háromszögeléses szerkesztésének elmélete – beépültek a nemzetközi tudományosságba. Ez irányú tevékenységének megkoronázásaként jelent meg a francia kormány támogatásával 1860-ban a *Théorie des proportions* című műve, pontosabban annak első szöveges kötete (az áttekintő ábrák külön albumával); a második kötet és a hozzá tartozó album kiadása sajnálatos módon elmaradt. További, magyarországi publikációi, a Műemlékek Ideiglenes (utóbb: Országos) Bizottságában betöltött szerepe később is az építészet világához kötötték.

Henszlmann Imre – Henri-Eugène Leblan – Auguste Reimbeau: Lille, székesegyház, előtanulmányok (alaprajz), 1854. Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Szolgáltató Központ, Tervtár

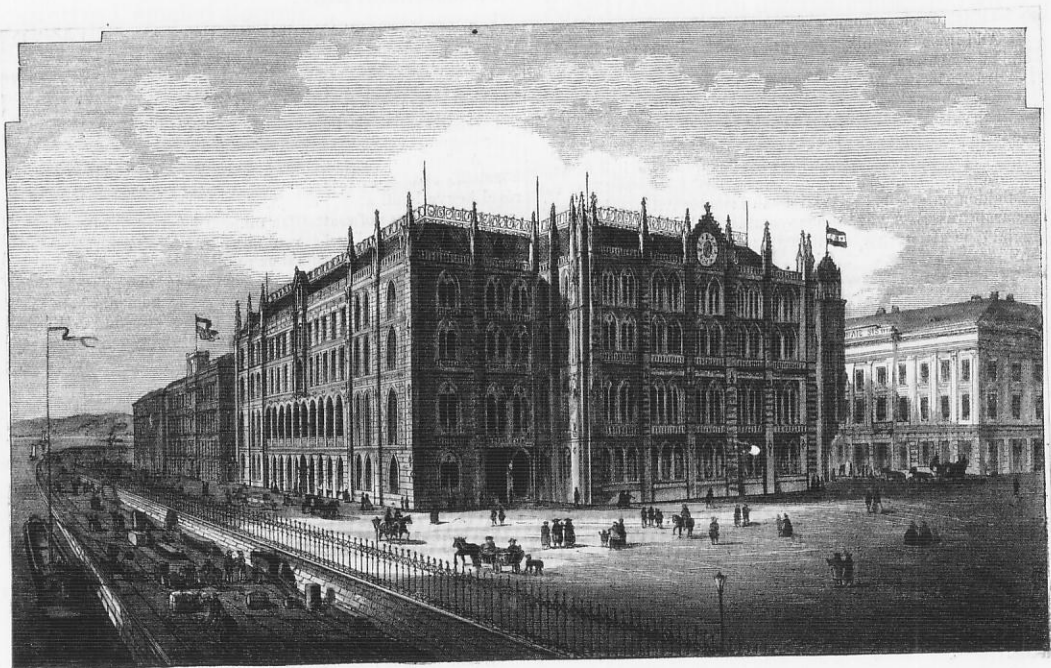
Henszlmann Imre: Konstantinápoly, emléktemplom,
 pályázati terv (keleti homlokzat), 1856
 Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Szolgáltató Központ, Tervtár

Franciaországi tartózkodása alatt Henri-Eugène Leblan és Auguste Reimbeau építészekkel társulva Henszlmann Imre részt vett a lille-i Notre-Dame de la Treille székesegyházra 1854-ben kiírt pályázaton. A terv koncepcióját Henszlmann Imre határozta meg, ezt két francia társa öntötte konkrét építészeti formába. Tervükkel, amely a francia klasszikus gótika alaprajzi rendszerének, illetve a reims-i székesegyház nyugati homlokzatának újrafogalmazása volt, a nagy publicitással kísért eseményen a tekintélyes első aranyérmert nyerték el, ami összesítve a negyedik helyezésnek felelt meg. A munkájukhoz csatolt, nyomtatott műleírás – valóságos traktátus – alkalmat adott arra, hogy Henszlmann a kortárs francia és német gótika-elmélet gondolatvilágára támaszkodva kifejtsse a csúcsíves építészetről vallott általános nézeteit.

Henszlmann – immár egymaga – tervet nyújtott be arra a pályázatra, amelyet 1856-ban a Konstantinápolyban emelendő, a krími háború angol áldozatai emlékének szentelt templomra írtak ki. A kassai Szent Mihály-kápolnát idéző pályamunkája azonban nem aratott sikert, a zsűri negatív bírálatban részesítette.

1860 júniusában az Akadémia vezetősége felkérte a Párizsban tartózkodó Henszlmann Imrét, aki építészettörténeti kutatásai és a lille-i tervpályázaton elért sikere miatt szaktekintélynek számított, hogy utazzon haza és vegye kézbe a palota tervezésének és építésének ügyét. Henszlmann dolgozta ki a leendő épület helyiségeinek funkcióját, számát, nagyságát és elrendezését meghatározó programot. Sikerült elérnie, hogy nem nyílt, hanem meghívásos pályázatot rendezzenek. Ennek nyomán felszólították magát Henszlmann Imrét – aki erre az alkalomra Gerster Károly és Frey Lajos pesti építészekkel lépett társulásra –, Ybl Miklóst, továbbá Heinrich Ferstelt, a bécsi Votivkirche tervezőjét, hogy 1861. február 15-i határidővel készítsék el pályamunkájukat. Henszlmann ezután titokban felkereste Yblt és Ferstelt és megígértette velük, hogy akárcsak jómaga, ők is neogótikus stílusú palotát terveznek; azt remélte ugyanis, ily módon sikerül a számára kedves építészeti modort érvényre juttatni. Henszlmann és Ferstel valóban neogótikus tervet nyújtott be), a kortársi értékelés szerint egyikük francia, a másik német változatban. Ybl neoreneszánsz épületet tervezett, de munkáját utóbb visszavonta. Az akadémiai Építési Bizottság tagjai nem voltak elégedettek a pályázat eredményével; különösen irritálta őket, ahogy Henszlmann szinte rájuk akarja kényszeríteni a szerinte egyedül üdvözítő (neo)gótikus stílust, amellyel egyik bizottsági tag sem szimpatizált. Ezután kérték fel Leo von Klenze müncheni és Friedrich Auguste Stüler berlini építész újabb tervek elkészítésére. Számukra az eredeti építési program előírásai – melyek a díszterem, a könyvtár és a képtár egy tömbbe helyezésével szerencsétlen módon erősen megkötötték a tervező kezét – már nem voltak kötelező érvényűek. Klenze klasszicista épületet tervezett, Stüler a velencei neoreneszánsz stílust választotta. Az Akadémia Stüler tervét fogadta el megvalósításra.

(Sisa József)

Henszlmann Imre, Gerster Károly és Frey Lajos pályamunkája az Akadémia palotájához (távlati kép). Színezett fametszet. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Tárgyjegyzék

Henszlmann Imre – Henri-Eugène Leblan –
Auguste Reimbeau:
Lille, székesegyház, előtanulmányok,
vázlatok (alaprajz), 1854
Ceruza, tus, akvarell, papír, 465 × 660 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9430

Henszlmann Imre – Henri-Eugène Leblan –
Auguste Reimbeau:
Lille, székesegyház, előtanulmányok, vázlatok
(a szentély és a kriptá hosszmetsete), 1854
Ceruza, tus, akvarell, papír, 655 × 480 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9309

Henszlmann Imre – Henri-Eugène Leblan –
Auguste Reimbeau:
Lille, székesegyház, előtanulmányok, vázlatok
(a szentély és a kriptá hosszmetsete), 1854
Ceruza, papír, 705 × 528 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9336

Henszlmann Imre – Henri-Eugène Leblan –
Auguste Reimbeau:
Lille, székesegyház, előtanulmányok, vázlatok
(a kápolnakoszorú alaprajzának részlete), 1854
Ceruza, tus, papír, 514 × 680 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9308

Henszlmann Imre – Henri-Eugène Leblan –
Auguste Reimbeau:
Lille, székesegyház, előtanulmányok, vázlatok
(az épület egyes részletei), 1854
Ceruza, papír, 715 × 525 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9434

Henszlmann Imre – Henri-Eugène Leblan –
Auguste Reimbeau:
Lille, székesegyház, előtanulmányok, vázlatok
(alaprajz), 1854
Ceruza, tus, akvarell, papír, 465 × 660 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9430

Annales Archéologiques XVI. 1856
MTA KIK

Lille: Notre-Dame de la Treille:
memoire sur le projet
[S.I. 18 - -]
MTA KIK

A konstantinápolyi emléktemplom
pályázatának kiírása, 1856
4 oldalas, francia nyelvű kisnyomtatvány
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 13.575

Henszlmann Imre:
Konstantinápoly, emléktemplom, Pályázati
tervek, hosszmetset, (3eme Planche), 1856
Ceruza, akvarell, papír, 510 × 638 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9462

Henszlmann Imre:
Konstantinápoly, emléktemplom, Pályázati
tervek, Részletrajzok (9eme Planche), 1856
Ceruza, tus, akvarell, papír, 588 × 870 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9467

Henszlmann Imre:
Konstantinápoly, emléktemplom, Pályázati
tervek. Alaprajz (2eme Planche), 1856
Tus, toll, papír, 640 × 480 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9470

Henszlmann Imre:
Konstantinápoly, emléktemplom, Pályázati
tervek : A keleti homlokzat; a főhomlokzat
(7eme Planche, 8eme Planche), 1856
Ceruza, tus, akvarell, papír 584 × 880 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9471

Henszlmann Imre:
Konstantinápoly, emléktemplom, Pályázati
tervek. Keresztmetset a kereszthajón
keresztül, nézet nyugat felé; és nézet kelet felé
(4eme Planche, 5eme Planche), 1856
Ceruza, tus, akvarell, papír, 505 × 805 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9474

Henszlmann Imre:

Konstantinápoly, emléktplom,
Pályázati tervek. Az északi homlokzat
(6eme Planche), 1856.

Ceruza, tus, akvarell, papír, 510 × 658 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9475

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Műleírás az MTA palotájának tervéhez, kézirat
Forster Központ, Tudományos Irattár, ltsz.
1241

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Tervvázlatok.
A főhomlokzati rizalit részlete,
részletrajzok, 1861

Ceruza, tus, papír, 500 × 714 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9165

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Tervvázlatok.
A középrizalit homlokzati részletei,
földszinti és I. emeleti alaprajz,
homlokzatrajz-részletek, 1861

Ceruza, tus, papír, 525 × 730 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9166

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Tervvázlatok.
A főhomlokzat részlete, medaillonban
fejek vázlatai, 1861

Ceruza, tus, papír, 510 × 660 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9167

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Tervvázlatok.
Földszinti alaprajz, 1861

Ceruza, tus, papír, 478 × 647 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9168

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Pályázati tervek.
Földszinti alaprajz, 1861

Tus, tempera, papír, karton, 1130 × 902 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. 58427

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Pályázati tervek.
Nyugati (dunai) homlokzat, 1861

Tus, akvarell, papír, karton, 900 × 1128 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. 58431

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Pályázati tervek.
Észak-déli (hossz-) metszet, 1861

Tus, tempera, akvarell, papír, karton,
900 × 1130 mm

Forster Központ, Tervtár, ltsz. 58434

Henszlmann Imre – Gerster Károly –

Frey Lajos:

Pest, az Akadémia palotája. Pályázati tervek.
Keleti (Akadémiai utcai) homlokzat, 1861

Tus, akvarell, papír, karton, 895 × 1130 mm
Forster Központ, Tervtár, ltsz. 58432

Henszlmann-Gerster-Frey pályamunkája
az Akadémia palotájához (távlati kép).

Fametszet, karton, színezve, 250 × 332 mm
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest
Gyűjtemény, ltsz. 757.

Henszlmann Imre:

Oromzati kétalakos szoborcsoport

Magyarország a tudománynak felirattal.

Ceruzarajz az MTA palotájának tervéhez,
1861?

Ceruza, papír, 280 × 195 mm

Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 9164